

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 3, 2015 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 336.

*І. А. Дем'янчук,
к. е. н., доцент кафедри економіки і фінансів,
Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне*

АКТИВІЗАЦІЯ ФІСКАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

*I. A. Demianchuk,
Ph.D., in Economics. Associate Professor, Private Higher Education Establishment Academician Stepan Demianchuk
International University of Economics and Humanities, Rivne*

ACTIVATION OF FISCAL SUPPORT ENTERPRISE SECTOR OF ECONOMICS

Стаття присвячена проблемам реалізації фіскальної підтримки підприємницького сектору в умовах нестабільної економіки. Проаналізовано фіскальні важелі, застосовувані країнами Східної Європи під час кризи та у посткризовий період. Представлено напрями застосування інструментів фіскальної політики, на основі досвіду більшості європейських держав, у періоди економічного спаду. Визначено напрями впливу запропонованих заходів на зміни в базі оподаткування та макроекономічну ситуацію в державі в цілому. Запропоновано джерела компенсації втрат бюджету у період застосування стимулюючих заходів фіскальної політики, направлених на підтримку реального сектору економіки в нестабільних економічних умовах. Відображено наслідки підвищення рівня оподаткування споживання та зниження оподаткування прибутку. Доводиться думка, що зменшення податкового навантаження на підприємницький сектор за рахунок податку на прибуток з одночасним підвищенням рівня оподаткування споживання товарів, попит на які є нееластичним, сприяє збільшенню обсягів виробництва продукції і дозволить розширити фінансовий базис держави за рахунок збільшення податкових надходжень.

The article deals with problems of realization of fiscal support business sector in the conditions of unstable economy. Fiscal levers based on the experience of most European countries during a crisis and after crisis period are analyzed. Directions of application of fiscal politics' instruments are presented on the basis of the most European states' experience in times of economic downturn. Directions of influence of the offered measures on changes in the tax base and macroeconomic situation in the state on the whole are determined. The compensation's sources of budget's losses in a period of application stimulant measures of fiscal politics are offered, directed on supporting to the real sector of economics in unstable economic conditions. The consequences of raising consumption taxes and reduction of income tax are reflected. There is an idea, that the reduction of the tax loading on an enterprise sector due to an income tax with the simultaneous raising the taxes level on the consumption of goods, demand on that is inelastic, increases in production volumes and will allow to expand the financial base of the state due to the increase of tax receivables.

Ключові слова: *фіскальна політика, фіскальні інструменти, підприємницький сектор.*

Keywords: *fiscal politics, fiscal instruments, enterprise sector.*

Вступ

Фіскальна підтримка підприємницького сектору в умовах економічного спаду набуває особливої важливості з кількох причин. По-перше, підприємницький сектор найбільш болюче відчуває наслідки економічного падіння і дуже повільно від них оговтується. По-друге, економічний спад у підприємницькому секторі означає не тільки падіння надходжень до бюджету (тобто, звуження фінансового базису держави), але й зменшення доходів населення, що є тотожним падінню сукупного попиту в середині держави. Як наслідок, держава потрапляє в цикл змін, коли негативні тенденції у змінах одного фактору спричиняють ефект «доміно» відносно інших факторів. Нейтралізація виявлених процесів потребує стабілізації фінансового забезпечення розвитку держави, якого можна досягти за рахунок фіскальної політики, направленої на забезпечення оптимальної реалізації фіскального і регуляторного потенціалу оподаткування.

Аналіз літературних джерел дозволив визначити, що питанням у сфері реалізації фіскальної політики займалися такі вчені, як В. Л. Андрущенко, В. В. Білоцерківець, С. С. Гринкевич, В. І. Грушко, А. Б. Дрига, Т. І. Єфименко, В. Д. Лагутін, Л. Л. Лазебнік, І. О. Луніна, М. М. Свердан, В. Б. Тропіна.

Постановка задачі

Метою роботи є обґрунтування ролі активізації фіскальної підтримки підприємницького сектору економіки в умовах економічного падіння.

Результати

Для досягнення забезпечення мінімізації негативних наслідків економічної нестабільності у підприємницькому секторі акценти необхідно зосередити на наступних напрямках:

- стимулювання розвитку малого бізнесу. При цьому варто зазначити, що ця частина підприємницького сектору покликана не стільки розширити базу оподаткування, скільки забезпечити зайнятість населення та не допустити падіння сукупного попиту в період економічного спаду;
- забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, шляхом стимулювання домінування вищих технологічних укладів. Варто зауважити, що більшість вітчизняних вчених акцентують увагу на недостатності обсягів фінансування інноваційних розробок, однак ми пропонуємо зосередити увагу на стимулюванні внутрішнього попиту на інноваційні розробки та їх впровадження у життя;
- стимулювання внутрішнього попиту;
- стимулювання інвестицій.

Обґрунтування важелів фіскальної політики будемо здійснювати на основі досвіду зарубіжних країн. Основні заходи фіскальної політики країн західної Європи представлені в табл. 1.

Таблиця 1.
Фіскальні важелі, застосовувані країнами Східної Європи під час кризи та у посткризовий період (2008-2012 рр.)

Країна	Домінуючі наслідки кризи	Фіскальні важелі	Основні задачі
Румунія	Скорочення обсягів виробництва, зростання рівня безробіття, скорочення обсягів іноземних інвестицій	Ефективний контроль бюджетних витрат, недопущення скорочення витрат на інвестиції, впровадження тимчасових заходів підтримки промисловості, залучення допомоги ЄС, зменшення витрат на утримання державних підприємств, недопущення зростання податкового навантаження по прибуткових податках і ПДВ	Виконання зобов'язань перед МВФ, забезпечення захисту соціально-незахищених верств населення
Польща	Уповільнення темпів зростання, збільшення кількості безробітних на 30%, недовиконання доходної частини бюджету	Збільшення лімітів і гарантій Державного казначейства для банків, виділення коштів з бюджету для підтримки малого бізнесу з метою забезпечення його кредитоспроможності, залучення коштів ЄС	Не допустити зростання дефіциту бюджету, у тому числі за допомогою максимального обмеження витрат, стимулювання залучення інвестицій
Чеська республіка	Зниження ВВП, скорочення обсягів виробництва, невиконання бюджету по доходах	Підтримка підприємництва та інвестицій, покращення транспортної інфраструктури, підтримка науки, освіти, інновацій, підтримка експорту, боротьба з безробіттям, зниження дефіциту бюджету	Подолати спад інвестиційної активності, спад промислового виробництва, скорочення експорту
Естонія	Зростання дефіциту бюджету, зростання безробіття	Підвищення рівня акцизів та запровадження нових акцизних податків, залучення зовнішніх кредитів	Заохочення експорту, активізація інвестицій
Словацька Республіка	Зниження ВВП, скорочення обсягів виробництва, невиконання бюджету по доходах	Підтримка малого і середнього бізнесу, у тому числі за рахунок здешевлення кредитів, підтримка інновацій, запровадження нових технологій	Забезпечення інноваційного розвитку економіки
Литовська Республіка	Зростання тіншової економіки, зростання рівня безробіття, зростання дефіциту бюджету	Підвищення акцизів на пальне та тютюн, підвищення ПДВ, зниження податку на прибуток та податку з доходів фізичних осіб, скорочення витрат бюджету, у тому числі за рахунок скорочення соціальних виплат та заробітних плат	Поліпшення підприємницького середовища, заохочення експорту та інвестицій
Угорщина	Зниження обсягів ВВП, зростання споживчих цін, безробіття, падіння експорту	Скорочення фінансування органів виконавчої влади, скорочення соціальних виплат та інших трансфертів населенню, підвищення податків на споживання (збільшення ставки ПДВ до 25%), залучення фінансової допомоги ззовні	Підвищення рівня зайнятості, розвиток мережі дитсадків і ясел для дітей, віком від 6 місяців, зростання обсягів промислового виробництва
Республіка Македонія	Падіння ВВП, обсягів промислового виробництва, невиконання доходної частини бюджету	Бюджетні інвестиції у розвиток інфраструктури, підтримка бізнесу через пільгове кредитування та субсидування, підтримка експортерів, скорочення витрат на утримання органів влади (заборона на купівлю меблів, автомобілів тощо)	Скорочення дефіциту бюджету, зменшення тіншового сектору, стимулювання експорту

Джерело: складено автором на основі[6].

Аналізуючи інформацію, наведену в табл. 1, можна зробити висновки, що Україна має багато спільних проблем з країнами Східної Європи, однак на додаток Україна має ще одну велику проблему – суттєву нерівність у стартових умовах розвитку. Підсумувавши інформацію про те, які важелі і з якою метою країни Східної Європи використовують найактивніше, можна сказати, що основними задачами країн Східної Європи є скорочення дефіциту бюджету, стимулювання залучення інвестицій, заохочення експорту та стимулювання інновацій та впровадження нових технологій[6]. Також найбільш поширеними фіскальними важелями є підвищення рівня податків на споживання (у тому числі за рахунок запровадження нових акцизів), зниження непродуктивних бюджетних витрат (у тому числі на трансферти населенню та утримання органів влади), бюджетні інвестиції у розвиток інфраструктури і бізнесу[1,с.45].

На наш погляд, якщо вести мову про Україну, то до основних задач також необхідно віднести скорочення дефіциту бюджету, стимулювання інновацій та впровадження нових технологій. Стимулювання експорту є спірним питанням – у короткостроковому періоді воно навряд чи дасть позитивні результати через падіння попиту на українську продукцію на зовнішніх ринках. Тому, на наш погляд, пріоритет необхідно змістити у бік стимулювання внутрішнього попиту на вітчизняну продукцію, що забезпечить збільшення обсягів виробництва та дозволить скоротити імпорт.

Що стосується застосування фіскальних важелів, то акцент також необхідно зробити на скороченні бюджетних витрат. Однак, з метою запобігання зростання соціальної напруги, акцент необхідно зробити на скорочення витрат на утримання апарату державного управління, а не на скорочення трансфертів населенню. Крім того, недопустимим є скорочення витрат на економічну діяльність з одночасним підвищенням контролю за витратами бюджетних коштів. Підвищення податкового навантаження на споживання може бути виправданим тільки у випадку підвищення ставок специфічних акцизів (а не ПДВ) та запровадження нових специфічних акцизів.

Проаналізуємо, які цілі ставлять перед собою країни Західної Європи та яким фіскальним важелям віддають перевагу (табл. 2).

Таблиця 2.
Фіскальні важелі, застосовувані країнами Західної Європи під час кризи та у посткризовий період (2008-2012 рр.)

Країна	Домінуючі наслідки кризи	Фіскальні важелі	Основні задачі
ФРН	Уповільнення темпів економічного зростання	Зниження рівня оподаткування	Повернення дефіциту бюджету до рівня 3% ВВП

Велика Британія	Уповільнення темпів промислового виробництва, послаблення інвестиційних процесів	Підвищення рівня ПДВ, скорочення витрат бюджету	Скорочення дефіциту бюджету, припинення рецесії у сфері виробництва
Греція	Скорочення ВВП, зростання безробіття, дефіциту бюджету	Скорочення видатків бюджету, залучення міжнародної фінансової допомоги, введення прогресивного податку на велике нерухоме майно, оподаткування 90% бонусів банківських працівників, скорочення державного сектору економіки, зменшення заробітної плати міністрів та парламентарів, підвищення податку на розкіш та ПДВ, збільшення оподаткування енергетики	Стимулювання туризму, подолання стагнації, скорочення ухилення від сплати податків, подолання контрабанди
Італія	Скорочення експорту, зниження ВВП	Підвищення податку на прибуток, скорочення акцизів на паливо, допомога молодим сім'ям на придбання житла, скорочення на 50% витрат державних установ	Збільшення рівня зайнятості, розвиток системи охорони здоров'я, підтримка малого бізнесу, стимулювання експорту
Франція	Скорочення ВВП, падіння експорту	Компенсація податків (податок на прибуток, податковий кредит на дослідницьку діяльність), пряма підтримка створення робочих місць на підприємствах малого бізнесу,	Стимулювання платоспроможності підприємств малого і середнього бізнесу, підтримка зайнятості, реалізація державних інвестиційних програм
Іспанія	Падіння ВВП, зменшення виробництва, зростання тіньової економіки, зростання безробіття	Скорочення чисельності державних службовців та оплати їх праці, фінансова підтримка автомобільного сектору, туристичної галузі, підтримання малого бізнесу, підтримання купівлі соціально-захищеного житла, збільшення оподаткування високих зарплат іноземців з 24 до 43% (які перебувають в країні менше 10 років), підвищення ПДВ, відміна пільг по податку з доходів фізичних осіб,	Стимулювання експорту, подолання рецесії, підтримка туристичної галузі

Джерело: складено автором на основі [6]

Як видно з інформації, представленої у табл. 2, цілі країн Західної Європи дещо відрізняються від країн Східної Європи. Також певні відмінності існують між країнами великої сімки та країнами, які приєдналися до ЄС пізніше. Так, ФРН, Велика Британія та Франція зосереджені на дотриманні критеріїв Маастрихтської угоди (підтримання дефіциту бюджету на рівні 3% ВВП, подолання рецесії, підтримка малого бізнесу та підвищення рівня зайнятості). Серед фіскальних важелів перевага віддається зниженню рівня оподаткування та прямій підтримці з бюджету на створення нових робочих місць. Країни, які мають суттєві проблеми у сфері економіки (Іспанія, Греція, Італія), мають на меті стимулювання пріоритетних галузей економіки (зокрема, туризму), зниження рівня безробіття, тощо. При цьому перевагу віддають скороченню рівня державних витрат (передусім, за рахунок скорочення витрат на утримання апарату управління держави), підвищенню рівня непрямих податків.

В Україні необхідно звернути увагу на підвищення ефективності стягнення наявної, але нереалізованої бази оподаткування, головними складовими якої є податковий кредит, податковий борг та тіньові операції [7], які звужують базу оподаткування, крім того необхідно підвищити відповідальність за ухилення від сплати податків та забезпечити 100% ймовірність її настання (виключення корупції у цій сфері).

Оминуті процес підвищення фіскального навантаження на економіку неможливо, однак таке навантаження можна оптимально розподілити. Так, у ситуації, яка склалася в Україні, підвищувати податкове навантаження на бізнес чи доходи небезпечно, тому єдиним способом є підвищення ставок акцизного податку на існуючі групи підакцизних товарів та розширення переліку підакцизних товарів.

У частині змін в прибутковому оподаткуванні позитивно можуть позначитися тільки ті зміни, які направлені на стимулювання розвитку реального сектору економіки. Однак позитивний ефект від таких змін проявляється через певний проміжок часу (часовий лаг). В умовах нестабільної економічної ситуації це небезпечно, оскільки такий часовий лаг може співпасти з економічним спадом. Компенсувати ризик у даному випадку також може підвищення податкового навантаження на споживання.

Вплив запропонованих заходів на макроекономічну ситуацію в державі буде мало залежати від часового лагу, оскільки вони максимально гнучкі відносно змін макроекономічної кон'юнктури (табл. 3)

Таблиця 3.
Вплив запропонованих заходів на зміни в базі оподаткування

Показники	Податок на прибуток підприємств	Податок з доходів фізичних осіб	ПДВ	Акцизний податок
Характер змін в оподаткуванні	Впровадження стимулів розвитку реального сектору економіки (пільги інвестиційного характеру)	Відсутній	Підвищення базової ставки	Підвищення базових ставок, введення нових груп підакцизних товарів
Проявлення перших результатів	Через проміжок часу, який залежить від загальної макроекономічної ситуації в країні	–	Одразу	Одразу
Вплив змін в оподаткуванні на базу оподаткування	Розширюється	–	Розширюється	Розширюється
Період дії заходів	До моменту відновлення реального сектору економіки або досягнення необхідного рівня	–	До моменту зникнення потреб у компенсації	Тимчасовий (за екстрених умов – постійний)

	технологічності виробництва		втрат бюджету	
Зміни в базі оподаткування	Підвищується рівень конкурентоспроможності національних виробників	–	Податкова база не звужується, якщо відсутня диференціація в оподаткуванні ПДВ	Розширюється перелік оподатковуваних товарів

Джерело: складено автором на основі [2,с.91]

Таким чином, заходи фіскальної політики, направлені на підтримку реального сектору економіки в нестабільних економічних умовах не повинні сприяти збільшенню втрат бюджету та збільшенню обсягу тіньового сектору економіки. Це робить недоцільним підвищення податкового навантаження на підприємницький сектор, а, навпаки, вимагає застосування фіскальних засобів його підтримки.

Виникнення втрат бюджету у період застосування стимулюючих заходів вимагає пошуку джерел компенсації таких втрат. На наш погляд, у якості таких джерел можна розглядати варіант підвищення рівня оподаткування споживання. Наслідки підвищення рівня оподаткування споживання та зниження оподаткування прибутку відображені на рис. 1.

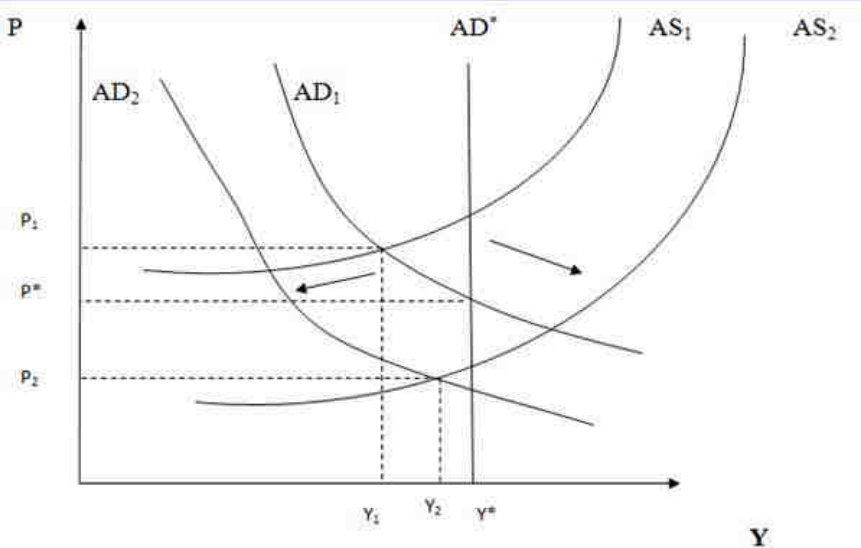

Рис. 1. Вплив зміни в оподаткуванні на сукупний попит і сукупну пропозицію
AD – сукупний попит; AS – сукупна пропозиція; P – ціни; Y – обсяг попиту (пропозиції).
 Джерело: складено автором

Зменшення податкового навантаження на підприємницький сектор сприяє збільшенню обсягів виробництва продукції, внаслідок цього крива сукупної пропозиції переміщується з положення AS₁ у положення AS₂. Варто зазначити, що збільшення сукупної пропозиції буде відбуватися за рахунок вітчизняних товарів, що, у свою чергу, створюватиме передумови для витіснення імпорту. Загальне підвищення рівня оподаткування непрямыми податками спричиняє скорочення сукупного попиту та переміщення кривої з положення AD₁ в положення AD₂. Саме тому безпечним є підвищення ставок непрямих податків на ті товари, попит на які є нееластичним або низько еластичним. Варто зазначити, що у випадку, коли підвищення непрямих податків буде стосуватися тих самих товарів, на прибуток від виробництва яких знижено рівень оподаткування, підвищення рівня цін не відбудеться.

Виходячи з цього, зниження рівня оподаткування на підприємницький сектор за рахунок податку на прибуток з одночасним підвищенням рівня оподаткування споживання товарів, попит на які є нееластичним, є виправданим і дозволить розширити фінансовий базис держави за рахунок збільшення податкових надходжень: у короткостроковому періоді – від непрямих податків, у довгостроковому – як від непрямих, так і від прямих, за рахунок підвищення рівня підприємницької активності.

Висновки

Результати проведеного дослідження засвідчили необхідність фіскальної підтримки реального сектору економіки, оскільки саме він забезпечує найбільший обсяг податкових надходжень, створює робочі місця, забезпечуючи тим самим формування сукупного попиту з боку домогосподарств. Аналіз зарубіжного досвіду підтримки реального сектору економіки засвідчив, що фіскальна політика країн Європи направлена на ліквідацію непродуктивних бюджетних витрат (передусім за рахунок скорочення витрат на утримання апарату управління державою), стимулювання інвестицій та стимулювання експорту. У періоди економічного спаду уряди більшості європейських держав намагалися знизити навантаження на реальний сектор економіки та компенсувати втрати бюджету за рахунок збільшення рівня непрямого оподаткування. Бюджетні інвестиції при цьому направляють переважно на розвиток інфраструктури бізнесу. Фіскальна підтримка реального сектору економіки повинна здійснюватися за допомогою, як доходних, так і видаткових важелів. У частинні політики видатків, бюджетна підтримка має бути направлена на стимулювання «точок росту» економіки за умови повного фінансування і забезпечення ефективного використання бюджетних коштів. У частині політики доходів необхідним є стимулювання оновлення техніко-технологічної бази реального сектору економіки, яке вимагає значних інвестиційних вкладень. З метою стимулювання інвестиційної активності в реальному секторі економіки нами пропонується зниження навантаження на прибуток підприємств, які здійснюють інвестиції.

Література:

1. Андрущенко В. Л. Податкові важелі та стимули розвитку господарських систем : Теоретичні засади та практика використання / [В. Л. Андрущенко, В. М. Мельник, Ю. І. Ляшенко та ін.] ; за ред. В. Л. Андрущенка, В. М. Мельника. – Ірпінь : Національний ун-т ДПС України, 2006. – 210 с.
2. Білоцерківець В. В. Фіскальна політика та її роль в розвитку національного товарного виробництва : дис... канд. екон. наук : 08.01.01 / Білоцерківець Володимир Вікторович. – Д., 2001. – 204 с.
3. Луїна І. О. Державні фінанси України у перехідний період [монографія] / І. О. Луїна. – Харків : Форт, 2000. – 296 с.
4. В.Р. Евстигнеев Мировая финансовая система после кризиса. Оценка и прогнозы/ Отв. ред.– М.: Маросейка, 2009. – 220 с.
5. OECD. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.oecd.org/.
6. Global Economic Outlook. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.deloitte.com/view/ru_Ru/7562/7841
7. Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.me.gov.ua

References.

1. Andruschenko, V. L. Mel'nyk, V.M. and Liashenko Yu. I. (2006), *Podatkovi vazheli ta stymuly rozvytku hospodars'kykh system : Teoretychni zasady ta praktyka vykorystannia* [Tax levers and stimuluses' of development of the economic systems : Theoretical principles and practice of the usage], Irpin',
2. Bilotserkivets' , V. V. (2001), "Fiscal politics and its role in the development of national commodity production", Abstarct of PhD dissertation, Global

3. Lunina, I.O. (2000), *Derzhavni finansy Ukrainy u perekhidnyj period* [monohrafiia] [Public finances of Ukraine in a transitional period], Fort,
4. Evstyhneev, V.R. (2009), *Mirovaja finansovaja sistema posle krizisa. Ocenka i prognozy* [World financial system after a crisis. Estimation and prognoses], Marosejka, Moscow, Russia.
5. OECD. – [Online], available at: www.oecd.org/. (Accessed 4 January 2015)
6. Global Economic Outlook. – [Online], available at: www.deloitte.com/view/ru_Ru/ru/7562/78419 (Accessed 4 January 2015)
7. The official web site of the Ministry of economic development and trade, available at: www.me.gov.ua (Accessed 4 January 2015)

Стаття надійшла до редакції 05.03.2015 р

ТОВ "ДКС Центр"